

**BİR ETNO-DİNİ İNANIŞ OLARAK İRAN'DAKİ YARSAN İNANCI:
TARİHİ, ESASLARI VE BUGÜNKÜ DURUMU**

Ethno-Religious Beliefs in Iran:
History, Principles and Current State of Yarsan Faith

İsmail Numan TELCİ*

Öz

İran'da kökleri yüzlerce yıl öncesine dayanan dini gruplardan birisi olan Yarsan inancı günümüzde Tahran rejiminin uyguladığı insan hakları ihlalleri nedeniyle hem bölgesel hem de uluslararası araştırmacıların dikkatini çekmektedir. 12 İmam Şiiliğini benimseyen İran yönetiminin kendilerine yönelik asimilasyon politikası izlediğini iddia eden Yarsan inananları, Tahran rejimine karşı zaman zaman protesto gösterileri düzenlemektedir. Son yıllarda binlerce üyesi özellikle Avrupa ülkelerine iltica eden Yarsan inancıyla ilgili literatürde kısıtlı bir yazın bulunmaktadır. Farklı din ve mezheplerin bir karışımı olarak tanımlanabilecek bu inanış, özellikle Ortadoğu'da dini ve mezhepsel yapılar çalışan bilim insanlarının ilginç bir çalışma konusu teşkil edebilecektir. Buradan hareketle bu çalışmada Yarsan inancının tarihsel arka planı ve temel esasları incelenmiş, daha sonra da günümüzde İran siyasal ve dini yapısında Yarsan inancıyla ilgili hangi meselelerin gündeme geldiği ele alınmıştır. Çalışmanın başlıca amacı hem Yarsan inancı hem de bu inanışa benzer yerel dini yapıların sosyolojisine dair araştırmacıların dikkatini çekmektir.

Abstract

Yarsan faith is one of the most indigenous religious groups in Iran that has a long history in the country's socio-religious landscape. Its believers claim that the Iranian government practices assimilation-driven policies towards them, but the members of Yarsan community have been confronting such policies by clinging to their identity. As a result of these discriminatory policies, thousands of Yarsan believers have emigrated to Western Europe for seeking asylum and refugee status. In recent years, local, regional and international scholars and institutions have started to recognize human rights violations towards the Yarsan faith by the Iranian regime. Despite the reporting of local and international human rights activists and civil society organizations, the Yarsan belief is still under-represented. Consequently, it lacks a comprehensive scholarly work on its history, belief system and challenges to current state of its existence in Iran. Having this background in mind, this study aims to give a brief account about the Yarsan faith and the state policy of Iran towards it. As a mixture of different religions and sects the Yarsan faith can be an interesting subject of study for scholars focusing on religious and sectarian groups in the Middle East. Therefore, the main aim of this article is to open some more scholarly avenues to understand this belief and to attract the attention of scholarship to conduct more research on both Yarsan belief and other religious minorities in the region.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü,
intelci@sakarya.edu.tr

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
25.09.2017	18.12.2017	30.12.2017

DOI

Anahtar Kelimeler: İran, Yarsan, **Keywords:** İran, Yarsan, Ehl-i Hak, Ehl-i Hak, Senkretizm, Din, Mezhep Syncretism, Religion, Sect

GİRİŞ

Günümüzde Şii inanının merkezi konumunda bulunan İran, Şii-iliğin farklı yorumlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum ülkedeki farklı etnik yapılar ve coğrafi bölgelerde daha açık biçimde gözlemlenmektedir. Özellikle ülkenin kuzey ve batı bölgelerinde, Türkiye ve Irak sınırı dolaylarında, Şiiiliğin farklı yorumlarından hareketle ortaya çıkan mezheplere rastlamak mümkündür. İran nüfusunun %15'e yakını oluşturulan Kürt etnik grubunun yaklaşık %30'u Şiiiliğin bu farklı yorumlarından ortaya çıkan inanışları benimsemiştir.

Bu gruplar arasında en dikkat çeken Yarsan inanışıdır. Kendilerini Yari dini (yerel dilde "Din-i Yar-i") mensupları olarak tanımlayan bu inanış üyeleri bazı kaynaklarda Yarsan Alevileri olarak da isimlendirilirler. Bununla birlikte İran'da Ehl-i Hak, Ali İlahi ve Tayfa gibi isimlerle isimlendirilen Yarsan inanışı mensupları için Irak'ta Kakai'ler denilmektedir.¹

Yarsan mensupları inanışlarındaki farklı yaklaşım ve yorumlar nedeniyle İslam'ın birçok temel prensibiyle çelişmektedirler. Bu durum bu inanış mensuplarının İran yönetimi tarafından tanınmamasına neden olmakta ve bu grubun özellikle din ve ifade hürriyeti açısından bir takım sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Öte yandan inanışın dışı kapalı ve ezoterik bir yapıda olması ve hakkında kısıtlı bilgilerin varlığı bu yerel dini grupla ilgili daha kapsamlı araştırmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmada öncelikle Yarsan inancının temel prensip ve öğretilerine dair tespitlere yer verilecek, daha sonra da inanışın hangi esaslar üzerinde şekillendiği tarihsel arka plan ışığında incelenecektir. İzleyen kısımda günümüzde Şii inancının merkezi konumundaki İran'da siyasi ve dini liderliğin Yarsan inancına

¹ Kakai'lerle ilgili daha kapsamlı bir çalışma için bkz: Ali Zeynel, "Kakaiyye Hareketi", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004).

karşı nasıl bir politika izlediği özellikle insan hakları ve inanç hürriyeti gibi bağlamlarda ele alınacaktır.

Yarsan İnancı: Tarihsel Bir Arkaplan

Yarsan inancı 14-15. yüzyıllarda İran'da yaşamış olan Sultan Sahak ya da Seyyid İshak olarak bilinen kişi tarafından kurulmuştur. Sultan Sahak'ın Şii inanışında kutsal kabul edilen 12 imamlardan yedincisi olan Musa Kazım'ın soyundan geldiğine inanılır. Sultan Sahak'ın kesin doğum tarihine yönelik farklı rivayetler mevcut olmakla birlikte ölüm tarihi olarak 1506 yılı tespiti yapılmaktadır. Yarsan mensuplarınca "en kutsal yer" olarak kabul edilen Sultan Sahak türbesi İran'da Kürt nüfusun yoğunlukla yaşadığı Perdiver yakınlarında bulunmaktadır. Sultan Sahak'ın yaşadığı ve Yarsan inancını yaydığı ilk bölge Zagros ile Sirvan Nehri arasındaki coğrafya olarak kabul edilmektedir. Yarsan inananlarınca kutsal sayılan Görân Şehri ise İran'ın Kirmanşâh eyaletinde Kürt bölgesi olarak bilinmesine rağmen aslında Zaza kökenli insanların yaşadığı bir coğrafyadır.² Kaynaklar Sultan Sahak'ın Gurânî dilini konuştuğunu ancak tebliğ için gittiği İran'ın Güney Azerbaycan bölgesinde yerel dili kullandığını da belirtmektedir.³

Yarsan mensupları kendilerini Şiiliğin bir kolu olarak tanımlamaktan ziyade, farklı bir dini inanış ya da mezhep olarak görmektedirler. Bunda Yarsan inancının İslam ve Hristiyanlık dinleriyle kültürel olarak etkileşimlerde bulunmakla birlikte bu inanışlardan hem

² Zazaların etnik olarak Kürt ya da Türk kökeninden geldiklerine ya da ayrı bir etnik yapı olduklarına dair tartışmalar mevcuttur. Bu iddialardan bazıları için bkz: Martin Van Bruinessen, *Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*, çev. Hakan Yurdakul, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 106-113; Mehmed S. Kaya, *The Zaza Kurds of Turkey: A Middle Eastern Minority in a Globalised Society: A Middle Eastern Minority in a Globalised Society*, (New York: I.B. Tauris, 2011); Tefik Taş, "Tarihin İzinde: Zazalar", *Atlas*, Eylül 2014, Sayı: 258, <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/tarihin-izinde-zazalar.html>.

³ İsrail Babacan, "İran Türkleri Arasında Yaygın Bir İnanç: Ehl-i Hak ve Kutsal Kitapları Bayrak Kuşçuoğlu'nun Kelamları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005): 213-230.

ideolojik hem de pratik düzeyde ciddi farklılıklar barındırmasının etkili olduğu söylenebilir.⁴ Bu noktada dikkat çeken farklılıklardan birisi Yarsan inancında Hz. Ali'ye atfedilen konumdur. Yarsan inananları İslam'da Hz. Muhammed sonrası dönemdeki dört halifeden birisi olarak kabul edilen Hz. Ali'ye diğer inanışlardan farklı olarak kutsallık atfederler. Bu kutsallık bir nevi Hz. Ali'nin ilahlaştırılması anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımdan dolayı Hz. Ali için "Ali-İlahi" tanımlamasını yapan Yarsan inananları, milattan sonra 598 yılında doğan ve 661 yılında hayatını kaybeden Hz. Ali'nin reenkarne olarak dünyaya yeniden geldiğine inanırlar. Hz. Ali'nin yaşadığı dönemde Tanrı'nın reenkarne olmasından bahsetmemiş olması, Yarsan inancının günümüzdeki formunun Alevilik ya da Şiilik'ten farklı olduğunun göstergelerinden birisi olarak kabul edilebilir. Öte yandan Yarsan inancındaki bu reenkarnasyon anlayışı İslam'ın temel prensipleriyle kesin bir surette ayrıştığından Yarsan inanışı bu yönüyle İslam'dan farklılaşmaktadır.

Yarsan inanışının tamamlanışının beş farklı evrede oluştuğu belirtilmektedir. Miladi 8. Yüzyılda yaşayan Behlül ile ortaya çıkan inanç daha sonra Şah Fezl ve Babab Serheng gibi kutsal kişilerle devam etmiştir. Yarsan inancının tarihsel arka planındaki dördüncü kademe 1014 yılında doğan Şah Hoşin ünvanıyla anılan Mübarek Şah aracılığıyla gerçekleşmiştir. 900 civarında müridi olan Şah Hoşin, 1074 yılına hayatını kaybetmiştir. Şah Hoşin'in müritlerine gelecekte dünyaya yeniden geleceği sözünü vermesi ve bunun yaklaşık 200 yıl sonra gerçekleştiğine inanılması Yarsan inancında reenkarnasyonun pekişmesine neden olmuştur.

Şah Hoşin'den 244 sene sonra başlayan Sultan Sahak dönemi ise Yarsan inanışının kurumsal bir niteliğe dönüşüne işaret etmektedir. Yarsan inananlarının kutsal kitabı olan Divan Gavreh'i yazan ve 1270'de doğduğu rivayet edilen⁵ Sultan Sahak döneminde inanış İran'ın Kuzeyindeki coğrafyada yaygınlaşmıştır. Sultan Sahak'tan

⁴ Hüseyin Deniz, "Kakailik ve Alevilik", *Dersim Araştırmaları Merkezi*, erişim 12 Haziran 2017, <http://www.dersimarastirmalarimerkezi.com/kakailik>.

⁵ Ali Duran Gülçiçek, *Alevilik (Bektaşilik, Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar* (İstanbul: Ethnographia Anatolica Yayınları, 2004), 110.

sonra Yarsan inanişının daha güncel kutbu olarak Seyyid Goran gösterilmektedir. Günümüzde halen Seyyid Goran'ın öğretilerinin inaniş üzerinde ciddi etkisi bulunmaktadır. Yarsan inanişının İran'daki önemli iki noktası Dohab şehrinde bulunan Baba Yadigar türbesi ve Perdiver'da bulunan Sultan Sahak türbesidir. Bu iki türbe de Kermaşah ve Loristan bölgelerinin Goranice konuşulan kısımlarında yer almaktadır.⁶

Yarsan Mezhebinin İnanç Esasları

Yarsan inancında yaratılış, madde, doğa, hayat, yaşam ve inanişa ait kuralların ve vecizelerin toplandığı kitaba "Serencam" denir. Bu bir anlamda inanişın "kutsal kitabı" olarak kabul edilmektedir. Goranice dilinde yazılmış olan Serencam, Yarsan inanişının geçmişte yaşamış önemli din adamlarının ve velilerinin söz, beyit ve vecizelerinden oluşur. Yine Yarsan alimleri tarafından kaleme alınmış, kutsal kabul edilen kitaplar da mevcuttur ancak diğer kitaplar Serencam kadar önemli değildir. Yarsan inancıyla ilgili önemli araştırmalar yapan ve Serencam kitabını inceleyen Reza Hamze, Serencam'da anlatılanların, Zerdüştlere kutsal kitabı Avesta'da anlatılanlarla da benzerlikler taşıdığını belirtmiştir.⁷

Yarsan inanişi İslam dininden birçok yönüyle farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar bazı araştırmacılar ya da ülkeler bu inanişi Şiiliğin ya da Sünniliğin bir kolu olarak kabul etse de, Yarsan inanişına mensup kimseler bunu tam olarak kabul etmemektedir. Öte yandan Yarsan inanişına birçok anlamda benzer olan Irak'taki Yezidi inanişi mensupları kendilerini kesin surette Müslüman olarak tanımlamazken, Yarsan inananları bu derece keskin bir tanımlamadan da kaçınılmaktadırlar.⁸ Nitekim bu durum Yarsan inanişının esasları

⁶ "Ahl-e Haqq", *Encyclopedia Iranica*, erişim 13 Haziran 2017. <http://www.iranicaonline.org/articles/>.

⁷ Mehmet Sait Taşkiran, "İran: Gorani Kürtleri, Pirlere'in Düğünü", *Atlas*, Mart 2013, Sayı: 240, <http://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/pirlereindugunu.html>.

⁸ Irak'taki Yezidi inanişi ile İran'daki Ehl-i Hak inananları arasındaki farklar için bkz.: Richard Foltz, *Religions of Iran: From Prehistory to the Present* (London: Oneworld Publications, 2013), 224-227.

incelendiğinde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Yarsan inanisında İslam'ın Sünni ve Şii mezhepleriyle birlikte Hinduizm, Zerdüştlük ve Budizm'le benzeşen noktalar da bulunmaktadır. Dolayısıyla Yarsan inanisının, her ne kadar takipçileri İslam'ın temel pratiklerini uygulamaları da, Şiiliğin altındaki heteredoks bir mezhep olduğu belirtilebilir.⁹

Yarsan inancına göre yaratıcı, ya da Havendigar, Hazreti Ali'de cisimleşmiştir. Daha sonra silsile yoluyla yaratıcı farklı bedenlerde tecelli etmiştir. Dolayısıyla Yarsan inanisının İslam dininden en önemli farkı Hz. Ali'ye atfedilen makamdır. İslam'da dört halifeden birisi olan Hz. Ali, Yarsan'a göre Hz. Muhammed'in ardından velayet sahibi olan ve yaratıcının kendisinde tecelli ettiği kutsal kişidir. Yani Yarsan inancında Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra sırasıyla Hz. Ali'nin bedeninde, daha sonra da Behlül, Şah Fezl ve Babab Serheng ve Sultan Sahak'ın bedenlerinde tecelli ettiğine inanılır.¹⁰

Yarsan inancında dikkat çeken bir diğer inanış ise reenkarnasyondur. Ruhun geri dönüşü ya da tenasüh olarak da isimlendirilen bu inanış her ne kadar İslam dininde kesinlikle reddedilmiş olsa da Yarsan inancının temel prensiplerinden birisidir. Tenasüh (reenkarnasyon) yani ruhun insandan insana göçmesi ve hulül yani Tanrı'nın insan bedenine girerek evren ve insanla bütünleşmesi anlayışı Yarsan inanisının temel prensipleri arasındadır. Bu inanışa göre hem Tanrı hem de Yarsan inananları bazı rivayetlere göre 1001 kere reenkarne olup, ruhları dünyaya farklı bedenlerde tekrar gelecektir.¹¹ Yarsan inananlarının amellerinin kabul olması ve bu anlamda yaratıcıya, yani Havendigar'a, talepkar olmaları reenkarnasyonun gerçekleşebilmesinin koşulları arasındadır. Bu da Yarsan inanisındaki reenkarnasyonu Hindulardan farklı kılar. Öncelikle klasik tenasühteki gibi insan ruhu her varlığın kalıbına girmez. Değişim sadece insan bedeni ile sınırlıdır. Ayrıca geriye dönüş mutlak bir zorunluluk değil,

⁹ Richard Foltz, *Religions of Iran: From Prehistory to the Present* (London: Oneworld Publications, 2013), 222.

¹⁰ Mehmet Sait Taşkiran, a.g.m.

¹¹ Mehrdad R. Izady, *The Kurds: A Concise History* (London: Taylor & Francis, 1992), 147.

Hâvendigâr'a yaklaşma ölçüsündedir.¹² Yani Havendigar'a yaklaştıkça, başka bir ruhta geriye dönüş ihtimali daha da artmaktadır.

Yarsan inanişında Hristiyanlığa benzer bir uygulama vaftiz gelenegidir. Sultan Sahak'ın başlattığı ve Baba Yadigar'dan kalma olan bu gelenekte yeni doğan çocuk, doğumdan üç ya da yedi gün sonra evinde ya da cem evinde vaftiz edilir. Bu vaftiz Seyyid tarafından yapılırken, törene vaftiz babası ve akraba ve komşular da katılır. Çocuğa ismi bu tören sırasında verilir.¹³

Yarsan inanişı ibadet ve diğer pratikler açısından da İslamiyet ve Hristiyanlık gibi dinlerden etkilenmiştir. Ramazan ayında oruç tutmayan Yarsan inananları, sadece Aralık ayında üç gün oruç tutarlar. Oruçtan sonra da bayram yapılır. Namaz ibadeti Yarsan inanişında mevcut değildir. Yarsan inananları camiye gitmezler ancak haftada bir gün cem ibadeti için toplanırlar. Goranice dilinde ilahilerin ve şiirlerin okunduğu cem ayinleri Cemhane adı verilen ibadet evlerinde gerçekleştirilir.¹⁴ Cuma akşamları düzenlenen cem törenlerinde özellikle tambur, def ve kemençe gibi müzik aletleri kullanılır. Yarsan inanişında cennet ve cehennem kavramları mevcut değildir.

Yarsan inancı Türkiye ve Kuzey Irak'taki Alevilerle benzerlik taşımaktadır. Bu noktada Hz. Ali'ye ve 12 imamlara verilen önem ve yine cem ayinlerindeki benzerlikler dikkat çekmektedir. Yarsan inanişındaki cem törenlerine Alevilikte olduğu gibi kadınlar da katılır. Yarsan inanişındaki bir başka ibadet türü olan zikir dervişler tarafından saz ile yapılır. Her dervişin bir Piri ve Mürşidi olması uygun görülür. Aynı şekilde yine Kürt coğrafyasında kabul edilen Zerdüştlük inanişındaki güneş, ateş ve ay gibi doğa unsurlarına atfedilen önem Yarsan inanişında da mevcuttur.

¹² İsrail Babacan, a.g.m., 213-230.

¹³ "Yok Edilmek İstenen İnanç ve Kültür: Ehl-i Hak", *Fenomen: Felsefe Dünyası*, erişim 20 Eylül 2017, <http://www.fenomen.org/dinler-mezhepler/>.

¹⁴ Hamid Algar, "Ehl-i Hak" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 514.

Yarsan inancı Anadolu'daki Alevilik ve Bektaşilik¹⁵ ile Hz. Ali'ye yaklaşım ve Ehl-i Beyt'e verilen önem bakımından farklılaşmaktadır. Alevi ve Bektaşiler Hz. Ali'yi inanç sisteminin merkezine koymakta ve Ehl-i Beyt sevgisine büyük önem atfetmektedir. Buna karşın Yarsan inancında Hz. Ali bir nevi ilah mertebesine yükseltilmektedir. Bununla birlikte Yarsan inancında Ehl-i Beyt'e çok daha az vurgu yapılmaktadır.

Yarsan inananlarını diğer etnik ve dini gruplardan ayıran özelliklerden birisi ise bıyık uzatmaya verilen önemdir. Öyle ki bıyıkları olmayanların ayin ve ibadetlere katılması uygun görülmez. Bununla birlikte inanış mensuplarının bıyık kesmeleri durumunda bir takım cezalar öngörülmektedir. Yarsan inananlarının evlerinde genellikle Hz. Ali'nin resimleri bulunur. Bu uygulama Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aleviler arasında da yaygındır. Yarsan inancı mensupları farklı din ve mezheplerden kişilerle evlenmezler ve başka dinlerden Yarsan inancına geçiş de mümkün değildir.

Yarsan inancına dair yapılabilecek bir başka tespit de İslamiyet'teki Sufi geleneklerle benzerliğinin olmasıdır. Sufi inanışlarda olduğu gibi Yarsan'da da tarikat liderine güçlü bağlılık, kişinin inancındaki samimiyetine göre kademe kazanması, diğer grup ve inanışlara karşı kapalı bir yapı ve toplu meclislerde yapılan sesli (ya da sessiz) zikir gibi ritüeller ve yaklaşımlar bulunmaktadır.¹⁶

Günümüzde Yarsan Mensupları

Yarsan inancı özellikle Kürt etnik kökenine mensup kişiler tarafından benimsenmektedir. Bunun yanında az sayıda Türkmen, Fars ve Zaza etnik gruplarına mensup olan Yarsan inananları da vardır.¹⁷ İran'da güney Kürdistan olarak adlandırılan bölge ve Irak'ta Duhok, Musul, Süleymaniye, Hanikin, Kerkük ve Diyala bölgeleri Yarsan

¹⁵ Bektaşilikle ilgili daha kapsamlı bilgi için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994): 374-379.

¹⁶ Richard Foltz, a.g.m., 224.

¹⁷ Martin van Bruinessen, "Ahl-i Haqq", *Encyclopaedia of Islam (Third Edition)* (Leiden: Brill, 2009), 51-58.

mensuplarının yaşadığı coğrafya olarak bilinmektedir.¹⁸ Yarsanlar, İran'da ise Kirmanşah, Senendec, Hemedan ve İlam şehirleri ile Luristan olarak isimlendirilen bölgede yaşamaktadır. Bu coğrafya İran'da özellikle Kürt ve Türk etnik nüfusun yoğunlukta olduğu bölge olarak bilinmektedir. İran Kürdistanı olarak tanımlanan bölgede yoğun biçimde yaşayan Goran topluluğunun da büyük çoğunluğu Yarsan inancını taşımaktadır.

İran'ın başkenti Tahran ve diğer şehirlerinden Tebriz, Veramin, Kazvin, Reşd ve Şiraz'da da küçük miktarlarda Yarsan topluluklarının bulunduğu bilinmektedir. Ermenistan ile Azerbaycan sınırlarında bulunan Karakalpaklar da Yarsan inancına mensuptur. Öte yandan Yarsan inancında olan bazı Türk toplulukları da olduğu ifade edilmektedir.¹⁹ İran'ın Ilhıcı şehrinde yaşayan Türklerin bir kısmının Yarsan olduğu kaynaklarda yer almaktadır.²⁰

Yarsanlar yaşadıkları bölgeler, etnik yapıları ya da inanç sistemlerindeki küçük nüanslar nedeniyle Ehl-i Hak'lar, Yaresaniler, Kakailer, Ali İlahiler, Kalenderiler ve Tayfesaniler gibi farklı şekillerde isimlendirilmektedir. İran yönetiminin politikaları nedeniyle Yarsan inancı mensuplarının sayısına dair kesin bir tespit yapılamamaktadır. Bazı kaynaklar günümüzde İran'da yaşayan Yarsan inancına mensup kişilerin sayısının en az 1 milyon en fazla da 3 milyon olduğunu iddia ederken²¹, bazı kaynaklarda ise günümüzde Yarsan inancına mensup nüfusun 1 ile 1.3 milyon dolaylarında olduğu belirtilmektedir.²² Yarsan inancına sahip grupların kırsal kesimlerde daha fazla yaşadığı söylenebilir. Bu nedenle ekonomik açıdan genellikle dar gelirli sınıf kategorisindedir.

¹⁸ Hüseyin Deniz, a.g.m.

¹⁹ Bu konuda yapılmış bir yüksek lisans çalışması bulunmaktadır: İbrahim Karaca, "İran'daki Ehl-i Hak Türkleri", (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2014).

²⁰ İsrail Babacan, a.g.m, 213-230.

²¹ "Iran: Freedom of Religion; Treatment of Religious and Ethnic Minorities", *Austrian Red Cross, Austrian Center for Country of Origin & Asylum Research and Documentation*, (September 2015), 47.

²² James B. Minahan, *Encyclopedia of Stateless Nations: Ethnic and National Groups around the World* (California: Greenwood, 2016), 464.

Yarsan inancı mensuplarının sayısındaki bu belirsizlik İran yönetiminin tutumuyla ilgili olduğu kadar inanış üyelerinin dışa kapalı yapılarından da kaynaklanmaktadır. Bu gizli yapılanma nedeniyle Yarsan inananlarına dair sağlıklı bir istatistik tutulamamaktadır. Bu kapalı yapı, inanışın ritüelleri ve dini uygulamaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Nitekim Yarsan inanışının öğretileri ve uygulamaları inanış dışından olan kimselerle paylaşılmaz. Bu durumun da etkisi ile inanış mensupları gerek sosyal yaşamda gerekse de devlet ile ilişkilerinde Yarsan mensubiyetlerini kamusal hale getirmekten kaçınmaktadırlar. Bunda özellikle İran'daki Şii liderliğin Yarsan inanışını resmi kabul etmemesi ve buna paralel olarak inanış mensuplarına yönelik baskıcı politikalar izlemeleri de etkili olmaktadır. Bu politikalar karşısında Yarsan inananları bir taraftan kendilerini gizlerken diğer taraftan kendilerini dış dünyadan izole etme çabası içerisinde olagelmışlerdir.²³

Hem bu gizli ve dışa kapalı yapısı hem de içerisinde yaşadıkları ülke yönetimleri tarafından kendilerine yönelik ayrımcı politikalar nedeniyle Yarsan inancı mensupları Şii'deki "takiyye" pratiğini uygulamaktadır. Bu nedenle Yarsan inananlarının uzun yıllar kendilerini İran'da Şii, Irak'ta ise Sünni olarak tanımladıkları belirtilmektedir. Bu şekilde gerçek aidiyetlerini gizleyerek içerisinde buldukları toplumsal yapıdan dışlanma tehlikesini bertaraf etmek istemektedirler.²⁴

Öte yandan İran'daki Yarsan inanışı mensuplarının günümüzde iki ana akıma ayrıldığı da belirtilmektedir. Daha gelenekselci olarak tanımlanabilecek olan ve Goran ve Kirmanşah bölgelerinde yaşayanlar Yarsan inancının Şii'nin bir kolu olduğunu reddederler. Daha ziyade kırsal kesimlerde yaşayan gelenekselci Yarsan inananları daha muhafazakar ve dışa daha kapalıdır. Dini ibadetlerini gizli yapmaya

²³ Ziba Mir-Hosseini, "Redefining the Truth: Ahl-i Haqq and the Islamic Republic of Iran", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 21/2 (1994): 213.

²⁴ "Iran: Practices, Leadership and Special Religious Celebrations of the Ahl-e Haqq Faith; Whether Members of the Community are Treated Differently by Islamic Officials than Other Kurdish Individuals", *Immigration and Refugee Board in Canada*, 1 October 1998, <http://www.refworld.org/docid/3ae6aab324.html>.

dikkat eden bu kesim, Yarsan inancına dair bilgilerin ve sırların diğer inanış mensupları ile paylaşılmasına olumlu yaklaşmazlar. Bunun yanında Yarsan inanışı mensuplarının daha modern ve reformcu kanaadı da bulunmaktadır. Daha ziyade kentlerde yaşayan ve daha eğitilmiş olarak kabul edilen bu ekol ise Yarsan inancının İslam'ın bir parçası olduğunu savunur.²⁵

Yarsan inancı mensupları kendilerine yönelik İran yönetiminin baskıcı politikaları karşısında özellikle son yıllarda tutumlarını değiştirmeye başlamışlardır. Küresel düzeyde insan haklarının savunulmasında yaşanan gelişmeler çerçevesinde Yarsan inancı mensupları da İran yönetimi nezdinde haklarını aramaya başlamışlardır. Bunun yanında zaman zaman düzenledikleri gösterilerle uluslararası insan hakları kuruluşlarına çağrılar yapan Yarsan kanaat önderleri, İran yönetimine yönelik küresel bir baskı oluşturulması için faaliyetler yürütürler.

İran Yönetimi'nin Yarsan İnanışına Karşı Tutumu

Yarsan inancı açısından İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam devrimi bir dönüm noktası olmuştur. 12 İmam Şiiliğini merkeze alan bir dini inanış etrafında şekillenen İran yönetimi Yarsan inanışını resmi olarak tanımamaktadır. İran anayasası 12 İmam Şiiliği dışındaki dini ve tasavvufi akımları illegal olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte Yarsan inanışı mensuplarından modern ve reformist olarak belirtilen kesiminin İran yönetimi tarafından "uygun" bir inanışa sahip oldukları belirtilirken, gelenekselci Yarsan inananları ise "şeytanperest" olarak kabul edilmektedirler.²⁶

Bu nedenle çoğu zaman demografik bilgiler rejim tarafından yanlış biçimde yansıtılmaktadır. Ülkede yaşayan Yarsan inancı mensupları ise inançlarının resmi nitelik taşımasını istemektedirler. Özellikle Goran ve Kirmanşah bölgelerinde yaşayan Yarsanlar, Tahran rejiminin kendilerine yasal statü vermesini beklemektedirler. Bunun da beklentisiyle bu bölgelerde yaşayanlar İran rejimi ile sıkıntı yaşamaktan

²⁵ "Iran: The Yaresan", *Ministry of Immigration and Integration: The Danish Immigration Center*, (6 Nisan 2017), 4, <https://www.nyidanmark.dk>.

²⁶ a.g.m., 7.

çekinmekte ve yönetimle iyi ilişkiler sürdürmek istemektedirler. Yarsanların dini olarak daha Ortodoks tanımlanabilecek kesimi ise İran yönetiminin politikalarına karşı eleştirel bir tutum izlemektedir.

İran yönetiminin Yarsan inananlarına yönelik ayrımcı politikaları arasında vatandaşlık haklarından mahrum bırakma, siyasi ve dini temsilin engellenmesi, din ve ibadet hürriyetlerinin kısıtlanması, dini sembol ve törenlerin yasaklanması, yayın faaliyetlerinin kısıtlanması, eğitim hakkının engellenmesi, tutuklama ve mahkemelerdeki şahitliklerin kabul edilmemesi gibi uygulamalar gösterilebilir.²⁷ Bu uygulamalar Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü gibi kurumların raporlarında da yer almıştır.²⁸

2008 yılında Uluslararası Af Örgütü tarafından yayınlanan bir raporda İran İçişleri Bakanlığı'nın tüm valiliklere bir yazı göndererek "Yarsan inancı mensuplarının ibadet yeri başvuru taleplerinin reddedilmesinin" istendiği belirtilmiştir.²⁹ 2011 yılında yaşanan olayda Kirmanşah bölgesindeki Hubbaran şehrinde restorasyondan geçirilmek istenen Seyyid Faruk türbesinde yapılmak istenen çalışmaların güvenlik birimlerince engellendiği belirtilmiştir.³⁰ Birleşmiş Milletler tarafından 2014 yılında yayınlanan raporda ise İran yönetiminin Yarsan inancı mensuplarına yönelik baskısının devam ettiği vurgulanmış, 2014 yılında Yarsan inancı mensubu üç kişinin dini inancı nedeniyle hapse atıldığı ve bazı kişilerin de bu inancı benimsedikleri için üniversiteden uzaklaştırıldığı ifade edilmiştir.³¹

Bununla birlikte İran yönetiminin politikaları nedeniyle Yarsan inancına sahip gruplar sosyal ve siyasal dışlanmaya da maruz kalmaktadırlar. Bu dışlama farklı biçimlerde kendisini gösterirken sık

²⁷ Amir Sharifi, "Iran's War Against its Religious Minorities", *Rudaw*, 30 Haziran 2013; "Some of Yarsan Followers Victims Due to Discriminatory System of the Islamic Regime of Iran", *Yarsan Democratic Organization*, 17 Nisan 2017.

²⁸ "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran", *United Nations - Human Rights Council*, (6 March 2017), 19.

²⁹ A.g.m.

³⁰ "Regime Blocks Reconstruction of Ahl-e Haqq's Shrine", *Kurdistan Press Agency*, 12 Aralık 2011.

³¹ "UN General Assembly: Situation of human rights in the Islamic Republic of Iran", *United Nations*, 27 Ağustos 2014.

sık Kürt medyasında yer almaktadır. 2013 yılında yaşanan olayda İran'da hapisanede olan bir Yarsan inancı mensubunun bıyıklarını kesmeye zorlanması büyük protestolara neden olmuştur. Olayın ardından binlerce Yarsan mensubu başta Kirmanşah olmak üzere birçok şehirde gösteriler düzenlemiştir. Hemedan şehrinde düzenlenen gösterilerde İran yönetiminin Yarsan inananlarına karşı baskısını protesto etmek amacıyla iki kişi kendisini ateşe verirken bu kişilerden Nimkard Tahiri isimli protestocu daha sonra hayatını kaybetmiştir. Sahna şehrinde defnedilen Tahiri'nin ailesi yaptığı açıklamada "İran yönetiminin Yarsan inancı mensuplarına yönelik baskıcı tutumunu sonlandırmasını ve inancın resmi bir statüde kabul edilmesini" istemişlerdir.³² Öte yandan Tahiri'nin kendini ateşe vermesi sırasında olayı kamerayla görüntüleyen Mehdi Rahmani de tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir.³³

2017'nin Nisan ayında da benzer bir olay yaşanmış ve Yarsan inancı mensubu iki kardeş kendilerini ateşe vermiştir. Irak'taki Kürt bölgesi medyasında yer alan habere göre Mehdi Fayazi ve İhsan Fayazi isimli iki kardeş İran yönetiminin Yarsan inancı mensuplarına yönelik baskıcı politikalarını protesto etmek amacıyla kendilerini ateşe vermiş ve hayatlarını kaybetmiştir.³⁴ Son yıllarda Yarsan inancı mensubu beş kişi İran yönetiminin baskıcı politikalarını protesto etmek amacıyla kendilerini ateşe vermiştir.³⁵

Yarsan inancı mensuplarına yönelik rejimin baskı politikaları birçok kez tutuklama şeklinde gerçekleşmiştir. 2004 yılında yaşanan olayda Ooch Tappeh köyünde Yarsan inancına ait sembollerin ortadan kaldırılması amacıyla polisin yaptığı baskında güvenlik güçlerine

³² "Forced Moustache Shaving in Iranian Prison Sparks Yarsan Protests", *Rudaw*, 20 Haziran 2013.

³³ "Mehdi Rahmani the Yarsan Follower Arrested", *Human Rights Activists News Agency*, 14 Haziran 2013.

³⁴ "Two Iranian Yarsanis Set Themselves on Fire in Protest of Discrimination", *BasNews*, 17 Nisan 2017.

³⁵ "Once Again Self-immolation of Two Yarasani Followers in Kermanshah", *Yarsan Democratic Organization*, 16 Nisan 2017.

mukavemet gösteren iki Yarsan inananı hapse atılmıştır. Bu kişilerden Yunus Aghayan uzun yıllar süren yargılama sonucunda idam cezasına çarptırılmıştır.³⁶

2013 yılında başkent Tahran'daki parlamento binası önünde protesto gösterisi düzenleyen Yarsan inancı mensuplarına güvenlik güçlerinin müdahalesinde en az 80 kişi gözaltına alınmıştır.³⁷ 2014 yılında Hamedan şehrinde gerçekleşen olayda ise 6 Yarsan inananı herhangi bir sebep gösterilmeden güvenlik güçlerince göz altına alınmıştır.³⁸ 2016 yılındaki bir başka olayda Yarsan inancı dolayısıyla 6 yıldır hapis tutulduğu iddia edilen ve bazı kaynaklara göre "cinayetle" suçlanan Ferdin Hosseini idam edilmiştir.³⁹

İran yönetiminin Yarsan inancı mensuplarına yönelik politikaları dünyanın farklı ülkelerinde bulunan Yarsan diasporasınınca da eleştirilmiştir. Kanada'nın Vancouver şehrinde toplanan Yarsan diasporası mensupları İran yönetiminin politikalarını eleştirerek Yarsan inancını benimseyenlere yönelik ayrımcı politikaların sonlandırılmasını istemişlerdir. Gösteri İran'ın Şah Abad şehrinde yüzlerce İran rejimi yanlısı Şii'nin Yarsan inancı mensuplarının ibadet mekanlarına saldırarak binayı kullanılamaz hale getirmelerine tepki olarak gerçekleştirilmiştir. Benzer protestoların Norveç ve Almanya gibi şehirlerde de yapıldığı bildirilmiştir.⁴⁰

Yarsan inancı mensuplarına yönelik İran'daki bir başka ayrımcı politika da siyasi temsil yeteneğinin kısıtlanmasıdır. Bu durum

³⁶ "Death Row Inmate Abruptly Transferred, Imminent Execution Feared", *Center for Human Rights in Iran*, 28 Haziran 2012; "Iran: Freedom of Religion; Treatment of Religious and Ethnic Minorities", *Austrian Centre for Country of Origin & Asylum Research and Documentation*, (September 2015), 50.

³⁷ "Iran: 80 Yarsan Kurds Arrested During Rights Protest", *National Council of Resistance of Iran*, 21 Ekim 2013.

³⁸ "6 Yarsan Followers Arrested in Hamedan", *Human Rights Activists News Agency*, 4 Ağustos 2014.

³⁹ "Iran- Human Rights: Execution and Mistreatment of Religious Minorities in Iran", *Iran Probe*, 28 Ocak 2016; "Iran: Political Prisoner Hanged on Verge of Rouhani's Visit to Europe", *National Council of Resistance of Iran*, 26 Ocak 2016.

⁴⁰ "Kurdish Diaspora Protest Pressures Against Iran's Yarsan Worldwide", *EKurd Daily*, 15 Mart 2016.

İran’da gerçekleştirilen son seçimde de kendisini göstermiştir. 2017’nin Mayıs ayında düzenlenen İran’daki yerel meclis seçimlerinde Yarsan inancını benimseyen birçok kişinin adaylığı iptal edilmiştir. Heşkerd bölgesinde 30 sandalye için yarışan 28 Yarsan inananının adaylıkları yerel seçim komitesince reddedilmiştir. Yine Kermaşah bölgesinde yarışan bir başka adayın da seçime katılması engellenmiştir.⁴¹

Yarsan inancı mensuplarına yönelik suçlamalar arasında İran yasalarında idam cezasına çarptırılma nedeni olabilecek “Allah’a isyan” suçlamaları yer almaktadır. İnsan hakları kuruluşları, Yarsan inananlarının İran yönetimi tarafından idam cezasına çarptırıldığını iddia etmektedir. Ancak, her ne kadar birçok Yarsan inananı hapis cezasına çarptırılmış olsa da, idam cezasının uygulandığı vakalar gözlemlenmemiştir. Nitekim bu araştırma boyunca başvuru kaynaklarında bugüne kadar Yarsan inananı olup da kendisine verilen idam cezasının infaz edildiği bir örneğe rastlanmamıştır.

Öte yandan Yarsan inananları da İran yönetimi nezdinde hak ihlallerinin sonlandırılması, din ve ibadet hürriyetinin sağlanması ve diğer insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla İran’ın dini lideri Ali Hamaney’e bir mektup yazan Yarsan toplumu lideri inanışlarının resmi düzeyde tanınmasını talep etmiştir. Anayasaya göre sadece Müslümanlar ve resmi statüdeki azınlıkların devlet işlerinde görev alabileceğinin belirtildiği mektupta, Yarsan inananlarının bu kategorilerin hiçbirinde kabul edilmediği için memur olamadıkları belirtilmiş ve bu durumun düzeltilmesi talep edilmiştir.⁴²

İran yönetiminin Yarsan inananlarına yönelik sert politikaları, bu inanış mensuplarının mülteci olarak yurtdışına göç etmesine neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda bu durumda artış gözlemlenirken,

⁴¹ “Most Yarsani Religious Minority Candidates Disqualified From Iran’s 2017 Councils Elections”, *Center for Human Rights in Iran*, erişim 13 Haziran 2017, <https://www.iranhumanrights.org/2017/05/>.

⁴² “Religious Minority in Iran Asks Khamenei for Constitutional Protection”, *Center for Human Rights in Iran*, 17 Haziran 2016.

binlerce Yarsan inananının Batı ülkelerine giderek burada mülteci statüsüne başvurdukları bilinmektedir.⁴³

SONUÇ

Yarsan inancı hem İran hem de Ortadoğu'daki en kadim ve kendine özgü inanç biçimlerinden birisi olarak görülmektedir. Tarihsel açıdan incelendiğinde inancın Alevilikle önemli etkileşiminin olduğu gözlemlenirken, bunun yanında Hinduizm gibi diğer bazı inanışlardan da etkilendiği söylenebilir. Bu nedenle Yarsan inancı için dinler tarihi alanında zaman zaman kullanılan senkretik bir inanış olduğu tespiti yapılabilecektir. Dolayısıyla Yarsan için farklı dini inanışların ve pratiklerin karışımından ortaya çıkmış bir inanç sistemidir denilebilir.

Öte yandan inancın dışa kapalı niteliği, katı ritüelleri barındırması ve belirli bir etnik grup tarafından daha yaygın biçimde pratik edilmesi uzun yıllardır aynı bölgede varlığını devam ettirmesini sağlamıştır. 1979 İran İslam devrimi öncesi dönemlerde inancın mensupları İran rejimiyle herhangi bir problem yaşamazken bu durum devrim sonrası dönemde değişmiştir. Özellikle son yıllarda Yarsan inancı mensupları ile İran yönetimi arasında sorunlar giderek artmaya başlamıştır.

İran'ın Batı bölgelerinde, özellikle Kürt etnik grubu üyelerinin mensup olduğu Yarsan inancı, İran yönetimi tarafından resmi olarak tanınmadığından bu inanış mensuplarının din ve inanç hürriyeti bağlamında Tahran rejiminin baskısına maruz kaldığı söylenebilir. Bu baskılar ibadet hürriyetinin kısıtlanması şeklinde olabileceği gibi, hapis ve hatta idam cezasına çarptırılma gibi uygulamalar olarak da gerçekleşebilmektedir. İran yönetiminin bu tutumu özellikle Batı merkezli insan hakları kuruluşlarınca sıkça ele alınmakta ve Tahran yönetimine hak ve özgürlüklere saygı duyulması konusunda çağrılar yapılmaktadır.

⁴³ "Iranian Kurdistan: Kakai Forced To Flee as Result of Discrimination", *Unrepresented Nations & People's Organization*, 15 September 2017.

İran'da resmi inanış olan 12 İmam Şiiliği'nden önemli farklılıklar içeren Yarsan inancı, İran yönetiminin kendilerine yönelik tutumuna rağmen varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Zaman zaman gösteriler ve protestolarla inanışlarına yönelik tehditlere karşı tepki gösteren Yarsan mensupları, İran rejiminden resmi bir dini azınlık olarak tanınmayı talep etmektedir. Bu anlamda katı bir siyasete sahip olan İran yönetiminin bu taleplere yönelik cevabının kısa vadede olumlu olmayacağı söylenebilir. Öte yandan Yarsan inancı Orta-doğu'daki en köklü dini inanışlardan birisi olarak kabul edilmeye devam etmektedir. Yarsan inananlarının dışa kapalı ve muhafazakar yapısı inanışın ritüellerine bağlılığın devam etmesini sağlamakta ve bu uygulamaların yeni nesillere aktarılmasına öncülük etmektedir. Bununla birlikte bu inanış mensuplarının dini ritüel ve ibadetlerinin daha yakından tanınması için çalışmalara duyulan ihtiyaç da devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- “Ahl-e Haqq”. *Encyclopedia Iranica*. Erişim 13 Haziran 2017.
<http://www.iranicaonline.org/articles/>.
- Algar, Hamid. “Ehl-i Hak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 513-515. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Babacan, İsrâfil. “İran Türkleri Arasında Yaygın Bir İnanç: Ehl-i Hak ve Kutsal Kitapları Bayrak Kuşçuoğlu'nun Kelamları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005): 213-230.
- Bruinessen, Martin Van. *Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*. çev. Hakan Yurdakul. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Bruinessen, Martin Van. “Ahl-i Haqq”. *Encyclopaedia of Islam (Third Edition)*. Leiden: Brill, 2009.
- “Death Row Inmate Abruptly Transferred, Imminent Execution Feared”. *Center for Human Rights in Iran*. 28 Haziran 2012.

- Deniz, Hüseyin. "Kakailik ve Alevilik", *Dersim Araştırmaları Merkezi*, Erişim 12 Haziran 2017. <http://www.dersimarastirmalari-merkezi.com/kakailik>.
- Foltz, Richard. *Religions of Iran: From Prehistory to the Present*. London: Oneworld Publications, 2013.
- "Forced Moustache Shaving in Iranian Prison Sparks Yarsan Protests". *Rudaw*. 20 Haziran 2013.
- Gülçiçek, Ali Duran. *Alevilik (Bektaşilik, Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar*. İstanbul: Ethnographia Anatolica Yayınları, 2004.
- "Iran: Freedom of Religion; Treatment of Religious and Ethnic Minorities". *Austrian Red Cross, Austrian Center for Country of Origin & Asylum Research and Documentation*. September 2015.
- "Iran: Human rights: Execution and mistreatment of religious minorities in Iran". *Iran Probe*. 28 Ocak 2016.
- "Iranian Kurdistan: Kakai Forced To Flee as Result of Discrimination". *Unrepresented Nations & People's Organization*. 15 September 2017.
- "Iran: Political Prisoner Hanged on Verge of Rouhani's Visit to Europe". *National Council of Resistance of Iran*. 26 Ocak 2016.
- "Iran: Practices, Leadership and Special Religious Celebrations of the Ahl-e Haq Faith; Whether Members of the Community are Treated Differently by Islamic Officials than Other Kurdish Individuals". *Immigration and Refugee Board in Canada*. 1 October 1998. <http://www.refworld.org/docid/3ae6aab324.html>.
- "Iran: The Yaresan". *Ministry of Immigration and Integration: The Danish Immigration Center*. 6 Nisan 2017. <https://www.nyidanmark.dk>.
- "Iran: 80 Yarsan Kurds Arrested During Rights Protest". *National Council of Resistance of Iran*. 21 Ekim 2013.
- Izady, Mehrdad R. *The Kurds: A Concise History*. London: Taylor & Francis, 1992.
- Karaca, İbrahim. "İran'daki Ehl-i Hak Türkleri". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2014.

- “Kurdish Diaspora Protest Pressures Against Iran’s Yarsan World-wide”. *EKurd Daily*. 15 Mart 2016.
- “Mehdi Rahmani the Yarsan Follower Arrested”. *Human Rights Activists News Agency*. 14 Haziran 2013.
- Mehmed S. Kaya. *The Zaza Kurds of Turkey: A Middle Eastern Minority in a Globalised Society: A Middle Eastern Minority in a Globalised Society*. New York: I.B. Tauris, 2011.
- Minahan, James B. *Encyclopedia of Stateless Nations: Ethnic and National Groups around the World*. California: Greenwood, 2016.
- Mir-Hosseini, Ziba. “Redefining the Truth: Ahl-i Haqq and the Islamic Republic of Iran”. *British Journal of Middle Eastern Studies*. 21/2 (1994): 211-228.
- “Most Yarsani Religious Minority Candidates Disqualified From Iran’s 2017 Councils Elections”. *Center for Human Rights in Iran*. Erişim 13 Haziran 2017. <https://www.iranhumanrights.org/2017/05/>.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektaşilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 374-379. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- “Once Again Self-immolation of Two Yarasani Followers in Kermanshah”. *Yarsan Democratic Organization*. 16 Nisan 2017.
- “Regime Blocks Reconstruction of Ahl-e Haqq’s Shrine”. *Kurdistan Press Agency*. 12 Aralık 2011.
- “Religious Minority in Iran Asks Khamenei for Constitutional Protection”. *Center for Human Rights in Iran*. 17 Haziran 2016.
- “Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran”. *United Nations - Human Rights Council*. 6 March 2017.
- Sharifi, Amir. “Iran’s War Against its Religious Minorities”. *Rudaw*. 30 Haziran 2013.
- “Some of Yarsan Followers Victims Due to Discriminatory System of the Islamic Regime of Iran”. *Yarsan Democratic Organization*. 17 Nisan 2017.

- Taş, Tefvik. "Tarihin İzinde: Zazalar". *Atlas*. Eylül 2014. Sayı: 258. <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/tarihin-izinde-zazalar.html>.
- Taşkıran, Mehmet Sait. "İran: Gorani Kürtleri, Pirlere'in Düğünü", *Atlas*, Mart 2013. Sayı: 240, <http://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/pirlere-in-dugunu.html>.
- "Two Iranian Yarsanis Set Themselves on Fire in Protest of Discrimination". *BasNews*. 17 Nisan 2017.
- "UN General Assembly: Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran". *United Nations*. 27 Ağustos 2014.
- "Yok Edilmek İstenen İnanç ve Kültür: Ehl-i Hak". *Fenomen: Felsefe Dünyası*. Erişim 20 Eylül 2017. <http://www.fenomen.org/dinler-mezhepler/>.
- Zeynel, Ali. "Kakaiyye Hareketi". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- "6 Yarsan Followers Arrested in Hamedan". *Human Rights Activists News Agency*. 4 Ağustos 2014.